

Neuvostoliiton romahdus ja urheilun eriytyminen

Liikunnan yhteiskuntatutkijat ovat kuvanneet viimeisten vuosikymmenten urheilun ilmiöitä eriytymisen käsitteellä. 1980-luvulta käynnistynyt muutos on merkinnyt uusien urheilulajien ja liikuntamuotojen syntyä sekä urheilujulkisuuden pirstaloitumista. Muutoksen selittäjänä on pidetty yleistä kulttuurin eriytymistä ja globalisoitumista sekä ihmisten valinnanmahdollisuuksien lisääntymistä erityisesti vauriissa länsimaissa.

Syytä urheilun eriytymiselle voidaan etsiä myös kansainvälisen politiikan tapahtumista. Valtiollisten mullistusten seurauksena ei ole jouduttu piirtämään uusiksi vain maapallon karttaa, vaan myös huippu-urheilun mitalitilastoja on pitänyt laatia aivan uusista lähtökohdista. Uusien valtioiden myötä myös arvokilpailuiden palkintokorokkeille on noussut uusien maiden edustajia.

Neuvostoliiton romahdus vuonna 1991 aiheutti kansainvälisessä olympialiikkeessä ja huippu-urheilussa haastavan tilanteen. Barcelonan olympialaisten (1992) kynnyksellä Kansainvälinen olympiakomitea pystyi ratkaisemaan tilanteen siten, että entisen Neuvostoliiton alueen urheilijat kilpailivat Itsenäisten valtioiden yhteisön (IVY) tunnusten alla. Urheilijoiden yltäessä palkintopallille nousi salkoon olympialippu ja voittajille soitettiin olympiahymni.

Barcelonan olympialaisissa Baltian maiden urheilijat saattoivat edustaa jo omia maitaan. Jo heti ensimmäisissä kisoissa kaikkien Baltian maiden urheilijat myös voittivat olympiamita-

leja. Kolmeen mitaliin eli kahteen hopeaan ja yhteen pronssiin ylsivät latvialaiset. Liettuan ja Viron urheilijat toivat mailleen sekä kultaisen että pronssisen mitalin. Itsenäistyneille valtioille olympiamenestys oli suuri asia, jota saatettiin hyödyntää kansallisessa identiteettityössä.

Atlantan olympialaisissa 1996 kaksi entisen Neuvostoliiton alueen valtiota nousi urheilun suurvaltojen joukkoon. Ukrainalaisurheilijat saalistivat peräti 23 mitalia ja sijoittuivat kisojen virallisessa mitalitilastossa kymmenenneksi. Valko-Venäjän urheilijoiden kotiin tuomisina oli 15 mitalia. Muita mitalimaita olivat Georgia (2) ja Moldova (2) sekä yhdellä mitalillaan Azerbaidžan, Latvia ja Liettua.

Neuvostoliiton hajoaminen ei ole ainoa tapahtuma, joka on tuonut uusia maita kansainvälisen huippu-urheilun piiriin. Myös entisen Jugoslavian alueelta on nykyään mukana useita uusia maita ja Tšekkoslovakian jakautumisen seurauksena urheilijat edustavat joko Tšekin tai Slovakian tasavaltaa.

Uusien maiden osallistuminen olympialaisiin on kiristänyt entisestään kilpailua kansainvälisessä huippu-urheilussa. Tämän lisäksi Kiinan mukaantulo olympialaisiin ja muihin suuriin arvokilpailuihin on merkinnyt yhä useamman mitalin matkaamista Aasiaan. Hiljattain pidetty Pekingin olympialaiset osoittivat sekä kiinalaisurheilijoiden suorituskyvyn että valtiojohdon halukkuuden satsata huippu-urheilumenes-tykseen. Myös kolmannen maailman maiden

ilmaantuminen huippu-urheilun areenoille on kiristänyt kilpailua, mikä näkyy esimerkiksi kesätyösuoksussa jo pitkään jatkuneena Afrikan maiden ylivoimana.

Entisen Neuvostoliiton alueen maiden urheilijat ovat menestyneet tietyissä yksilölajeissa, varsinkin voimailussa. Molemmissa painilajeissa ja nyrkkeilyssä kilpailu on myös kiristynyt huomasti. Useissa lajeissa olympiakisaosanottoa säädel- lään kiintiöperiaattein, jolloin aiempi menestys vaikuttaa olympialaisten osallistumispaikkoihin. Niinpä esimerkiksi Pekingin olympiamolskille ylsi ainoastaan yksi suomalaispainija. Myös am- munnassa uudet itsenäistyneet valtiot ovat me- nestyneet hyvin. Kuitenkin esimerkiksi suuriksi urheilumaiksi nousseet Ukraina ja Valko-Venäjä ovat takoneet menestystä laajalla rintamalla ja lukuisissa eri lajeissa.

Neuvostoliiton aikoina sen tasavaltojen urheilijat joutuivat varmistamaan arvokilpailu- paikkansa maan sisäisissä koitoksissa. Painin asiantuntijoiden mukaan karsinnat muodostuivat kovatasoisemmiksi kuin itse olympialais- tai MM-painit. Myös painijoiden itsensä arvion mukaan kansainvälinen kilpailu on tiukempaa kuin koskaan aikaisemmin. Kilpailun kire- yttä lisää myös urheilijoiden usein tapahtuva edustusmaan vaihto. Vuoden 2004 Sydneyn olympialaisissa vapaapainin 82 kg:n sarjassa kohtasivat molskilla Jabrailovin veljekset, jotka olivat syntyneet Tšetšeniassa. Veljeksistä Elmadi edusti Kazakstania ja Lucman Moldovaa.

Neuvostoliitossa huippu-urheilua säädeltiin keskusjohtoisesti, jolloin menestystä tavoiteltiin eritoten olympialajeissa. Nyt huomio suuntautuu kuitenkin entistä laajemmalle. Urheilujulkisuu- den laaja-alastuminen ja urheilun paikantumi- nen uudella tavoin talouselämän kentälle on tehnyt alan monipuolisemmaksi. Esimerkiksi erilaiset sivistyneelle katsojalle usein raakalais- maisina näyttäytyvät nyrkkeilyn muodot tuntuvat savuttaneen suosiota. Vaikka viranomaiset ovat yrittäneet kieltää rajuimpia lajeja, on niiden pii- riin jo syntynyt omat alakulttuurinsa harmaine talouksineen ja vedonlyönteineen, managerei- neen ja uhreineen.

Uusien urheilulajien ja liikuntamuotojen harrastuksen lisääntymiseen vaikuttavat myös ihmisten entisestäään moninaistuneet kiinnostuk- sen kohteet. Globaalissa maailmanjärjestyksessä kansallisia rajoja eivät ylitä ainoastaan ihmiset ja tavarat. Myös ruumiillisuuden tulkinnat ovat jatkuvassa liikkeessä. Etenkin nuoriso on herkkä vastaanottamaan ja kokeilemaan uudenlaisia liikkumisen muotoja. Näin ollen esimerkiksi skeittaus, hiphop ja breakdance ovat levittäyty- neet maapallolla hyvin laajasti osaksi paikallisia nuorisokulttuureita. Tämän havainnon teimme Pentti Straniuksen kanssa jo 2000-luvun alussa tutkiessamme Venäjän Karjalan liikuntakult- tuuria.

Neuvostoliiton hajoaminen näyttää kiih- dyttäneen urheilun eriytymistä. Taustalla on toki muitakin yleisempiä globalisaatioon ja kulttuurin kansainvälistymiseen liittyviä teki- jöitä. Eriytyneessä liikuntakulttuurissa myös toimijakenttä on entistäkin kirjavampi. Yhtäältä valtioiden ja urheilujärjestöjen johtajat tähtäävät kansainväliseen menestykseen – esimerkiksi Venäjän ylimmät päätöksentekijät ovat asetta- neet jo menestystavoitteita omiin Sotšin 2014 olympialaisiinsa. Toisaalta liikunnan ja urheilun kansalaisyhteiskunnassa ihmiset liikkuvat aivan omien mieltymystensä mukaan. Eriytyneen liikuntakulttuurin hallinnoiminen käy entistä hankalammaksi. Saman eriytymisen haasteen joutuvat kokemaan myös liikkumisen yhteis- kuntatutkijat.

H a n n u I l t k o n e n

Kirjoittaja on liikuntasosiologian professori Jyväskylän yliopistossa.